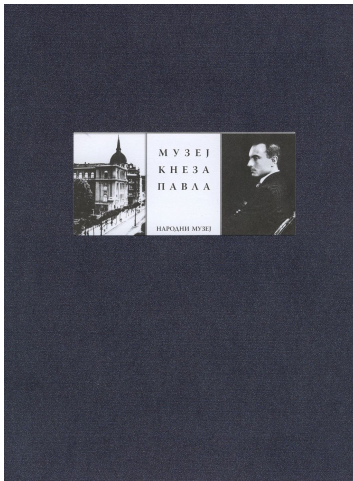

Проф. др Ирина Суботић

Поштоване даме и господо, драге колеге и пријатељи¹,

На самом почетку монографије посвећене Музеју кнеза Павла, након једне лепе старе фотографије здања у којем смо се вечерас окупили, репродукован је преко целе странице снимак - као портал једне велике замисли и велелепно оствареног дела: на њему су елегантни, отмени ликови кнеза Павла Карађорђевића и Милана Кашанина, заједно са принцом Николом од Грчке и Данске. Чини ми се да тај снимак најбоље одсликава суштину веома сложеног феномена о којем је реч у овој књизи и речито представља идеју-водиљу Музеја кнеза Павла. Реч је о срећном, рекли бисмо судбинском сусрету: један

кнез-визионар рафинованог укуса, велики зналац и љубитељ уметности, жељан да својим ангажовањем, пријатељствима и средствима Београд учини важном престоницом из које ће поруке националне и европске културе и уметности бити гласније од густог ткива политичких неспоразума и економских проблема - изабрао је с поверењем сјајног сарадника, Милана Кашанина, књижевника и историчара уметности са Сорбоне, изузетног стручњака како за средњи век, тако и за савремену уметност, естетику високих критерија, одличног организатора и особу неоспорног ауторитета. Присуство још једног европског аристократе на поменутој фотографији може симболично да значи да тај подухват стварања знаменитог музеја подржавају и други, инострани, међународни кругови. Одиста, богаћењу фондова и Музеја савремене уметности и Музеја кнеза Павла својим даровима су допринеле многе утицајне личности највишег ранга. Сетимо се да су поклони стизали од великих уметника, колекционара, крунисаних глава, па и држава - поштовалаца и пријатеља Београда и Југославије: драгоцене слике Писароа, Гогена, Мондријана, Ван Гога, Рериха дароване су Музеју истовремено када је и сам принц Павле давао пример својим поклонима. У исти мах откупљивана су дела највећих стваралаца у великим светским центрима.

Својом делатношћу - пре свега изложбама које је примао из културних средишта - Музеј кнеза Павла је припадао заједници најактивнијих и најмодернијих установа ове врсте у Европи и свету. Тиме је Музеј сведочио да наша земља припада европској заједници уређених, културно потврђених држава.

¹ Текст којим је проф. др Ирина Суботић представила монографију *Музеј кнеза Павла* (Народни музеј у Београду, 2009) на првој промоцији, уприличеној у Председништву Србије - некадашњој згради Музеја кнеза Павла - 23. новембра 2009. године.

У музејској поставци могле су се пратити старе цивилизације и средњовековно благо на чијим темељима се уздиже савременост овога тла. Историјски део Музеја је, врло смишљено и циљано, поставком изједначио две сучељене династије - Обреновиће и Карађорђевиће, излазећи *tacite* с тезом историјског измирења.

Европски мајстори сликарства и скулптуре били су у дијалогу са југословенским уметницима различитих генерација. Жива излагачка и издавачка делатност - посебно часопис *Уметнички преглед* - указивали су на огромне напоре да се овдашњој јавности понуде највреднија достигнућа и пренесе знање које би значило корак ближе европским стандардима. Исто тако достојанствено и стручно како је Музеј свету приказивао наше наслеђе, он је величао и дела најмлађих покољења уметника.

Своју делатност Музеј је заснивао на научним и хуманистичким дисциплинама у археолошким, нумизматичким, уметничким и архитектонским истраживањима, конзерваторским поступцима и документовању. У написима директора Милана Кашанина и других сарадника, као и у изјавама самога принца Павла, јасно је била изражена едукативна, друштвена улога Музеја и тиме је оправдан смисао његовог постојања. Та могућност да обичан *народ* може да га посети и да се у њему образује само је повећавала интересовање и углед Музеја кнеза Павла. При томе, он је задржао магију свечаности, евоцирао дух раскоши, скуп непролазних вредности, богатства и елитизма не само због чињенице да је један краљевски двор претворен у Музеј, задржавши одлике церемонијалног простора, нити због формалних разлога, као што је назив Музеја, већ због пажње с којом је јавност пратила његов живот, због достојанствености архитектонске и мини-урбанистичке целине, због уређености ентеријера и посебно због вредности које су у Музеју биле брижљиво истакнуте и педагошки мишљене и приказане. Једном речју - због политичке воље која је хтела да Музеј представи културу овога народа на најбољи начин, највишим критеријумима. И да истовремено ствара културу.

23. Свечано отварање изложбе *Италијански портрети кроз векове* 1938: кнез Павал, Дино Алфијери, италијански министар културе, гроф Волпи ди Мизурата и друге угледне званице

У турбулентним временима крајем тридесетих година прошлога века, између Сциле и Харибде – између злокобних историјских тренутака који су припремали Други светски рат, с једне стране, и растрзане политичке ситуације на домаћем тлу, с друге стране, Музеј кнеза Павла је свим расположивим средствима настојао да допринесе изградњи јединствене културе у духу југословенства, наглашавајући заједничку историју и обједињене културне вредности три уједињена народа.

је то писао за Тицијанов *Музика Варварей*.³⁶ И *Лаокоон* је, као и *Шумски ђожд* Пјера д'и Козима, узнемирујуће садржине; та слика изазива лезиу, неспаоду, убукрива осећања, говори о напетости, урожности, освети до умирања; сва је у страшном грчу, гневу, бољу, устрепталости; кроз центрифугалне силе наговештава се трагедија – *Теледо* је отворио врата тројанском коњу. Међутим, за разлику од чувене античке скулптуре исте садржине, која је уногоне утицала на развој уметности, посебно на Микеланђела, а која указује на заједничку, општу, у крајњој линији неидентификовану казну, Ел Греко снажно и узнемирујуће изражава индивидуалну одговорност и појединачну смрт. Отац и двојица синова, мишићавих нагих тела, драматичних покрета и израза, боре се издвојено; сваки од њих носи своју судбину у узвишено мирном присуству Аполона и Артемиде – богова који их кажњавају. Можда управо та Ел Грекова сликарска страст и чулност нису пријале кнезу Павлу и његовом схватану уметности као доживљаја чисте поетске лепоте и платонског уживања.³⁷

137. Николас Певсен, *Безврт и клоун*; / *Митолошка композиција*

³⁶ О том делу, излагачком као *Портрет невојиној* на великој изложби *Италијански дворјер* кроз векове у Музеју кнеза Павла (кат. бр. 63а), кнез је 15. новембра 1935. године писао Беренсону да га је купио пошто га је чувао три дана у својој соби, схватајући да је то слика с којом би желео да проведе читав живот... Тицијанова слика раније је била у колекцији морла Адрама и купљена је преко Давида. Сада је код кнегиње Јелисавете у Нијорку.
³⁷ На репродукцији *Лаокоон* из времена када је био власништво кнеза Павла огледа се да су преко бедра двеју великих фигура (једног од синова, лево, и Артемиде, десно) биле дефинисани и издвојени драматични, исто као што је било трагедија и Микеланђеловина фигура на платонском Сираном суду, како би трагедија била поштеђена голотиње. Срећом, слика је касније реставрирана и враћен јој је оригинални изглед. Ел Греко је ослободио центуре. Кнез је подарио ту композицију (коју је неко време чувао Елмирај Франц у Вашингтону) за изложбу ванитговској Националној галерији (Гал се и сада налази) још почетком тридесетих година; знајући већу вредност, августа 1937. попустио ју је за пражу Ш. Давиду; слику му је понудио *Бринос на брблјивој сави* *Доро*, док се она по изложби да намам *Бринос да уласком кавијал* у *уметничка дела која ја редова од моје породичне цени*. Слику је Савушек Х. Крес купио тек 1946. године. То је било прво репродуктивно дело у *Уметничком музеју*, новонасталим колекцији Музеја кнеза Павла, у којем стоји да је то *редова од најважнијих сликарских репродукција што се налазе у њеној згради* (Манојловић 1937: 3).

Прошло је тачно 80 година од када је Музеј савремене уметности био званично отворен у Конаку кнегиње Љубице, и 74 године од када је он, заједно с Народним музејом (који је тада носио назив Историјско-уметнички) образовао Музеј кнеза Павла. У то време мењање назива једне националне институције у име мецене и тадашњег владара није изазивало чуђење нити негодовање интелектуалне јавности, као што се то, нажалост, понекад сада дешава код недовољно обавештених. Треба имати у виду велике заслуге које је кнез Павле имао не само за формирање Музеја него уопште, за развијање и ширење националне културе и увођење европског и просвећеног духа код нас. Захваљујући стручности директора Кашанина и целог колектива, али и спремности државе да стане иза њихових напора, Музеј је убрзо постао знаменита национална установа која је организовано преносила слику о југословенском друштву и његовој културној политици. Музеј је био чувар *званичне меморије нације* – правећи равнотежу између богате историјске и културне баштине и стваралачких могућности младих савременика. Милан Кашанин је смењен са положаја директора непосредно после уласка партизана у Београд 1944. године, без обзира на чињеницу да је током рата успео да сачува целокупно национално благо. Од тада креће нова историја старог Народног музеја.

Заједничка жеља свих нас, аутора ове књиге, била је да истражимо и покажемо којим је путевима, чијим заслугама, визијама и ангажовањем овај музеј за тако кратко време успео да постане модерно организован, главни научни, културни, али и политички инструмент Краљевине

Југославије; установа која је за непуну деценију свог постојања била схваћена као национална свест и национални престиж.

Желела бих - у име свих аутора - да изразим нашу велику и искрену радост што је ова монографија изашла на светлост дана, да захвалим управи Народног музеја, свима који су помогли да се сакупи што богатија документација, рецензентима на позитивним мишљењима, Ирени Степанчић која је изгледом књиге дочарала отменост и богатство неког другог, не тако далеког, а ипак другачијег доба, као и штампарији *Публикум* на крајње професионално обављеном послу. Надам се да ћете и ви, будући читаоци ове монографије, осетити на њеним страницама аристократски сјај некадашњег Музеја кнеза Павла иза којег су остала озбиљна, смислена, плодна и веома значајна музеолошка достигнућа: Музеј кнеза Павла је обележио нашу културу највишим вредностима које је и данас тешко досегнути. Можда бисмо, у том контексту, могли да поставимо питање: да ли сада, у претпостављено развијенијем друштвеном систему, постоји тако снажна политичка воља и културолошка свест? И какву улогу данас морају, треба, или бар, могу наши музеји да имају?